The Central Research institute
of the Armed Forces of Ukraine

Military Science. Vol. 3 No. 1 (2025)

DOI: 10.62524/msj.2025.3.1.10

Оборонна операція в районі Харкова у 2022 році: перебіг та стратегічне значення на північно-східному напрямку

Олександр Сирський
кандидат військових наук
Головнокомандувач Збройних Сил України
Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України
03168, проспект Повітряних Сил, 6, Київ, Україна
e-mail: sirsk_os@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6396-7559

Олег Семененко
доктор військових наук, професор
заступник начальника Центрального науково-дослідного інституту
Збройних Сил України з наукової роботи
Центральний науково-дослідного інституту Збройних Сил України
03049, проспект Повітряних Сил, 28Б, Київ, Україна
e-mail: aosemenenko@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6477-3414

Роман Гузь
науковий співробітник відділу
Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України
03049, проспект Повітряних Сил, 28Б, Київ, Україна
e-mail: romanguz63@gmail.com
ORCID:0009-0008-2382-026X

Анотація. Актуальність досліджуваної статті зумовлена необхідністю вивчення досвіду керівництва Збройними Силами України (ЗС України) та іншими військовими формуваннями сил безпеки та сил оборони в ході відбиття широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України.

Стаття має на меті розкрити роль командування ЗС України у стримуванні зусиль ворога, спрямованих на захоплення м. Харкова та проведення контрнаступальної операції з витіснення ворога до державного кордону і зняття безпосередньої загрози захоплення м. Харкова.

Методика проведеного дослідження базується на застосуванні проблемно-хронологічного методу аналізу та синтезу, використанні широкого кола офіційних та неофіційних джерел. У статті наведено факти успішного керівництва ЗС України на Харківському напрямку (Слобожанський ОР), які мали значний вплив на подальший перебіг бойових дій на сході країни, що зірвало реалізацію ворогом підступних планів з оточення та розгрому українських військ на Донбасі.

Стаття має теоретичний напрям та не потребує проведення додаткового дослідження. Матеріали статті становлять практичну цінність для підготовки командного складу військових частин ЗС України, її можна використовувати під час планування та проведення операцій ЗС України.

Ключові слова: Збройні Сили України, сили оборони України, контрнаступальна операція сил оборони України, операція Об'єднаних сил, оперативне угруповання військ "Слобода", механізовані підрозділи ЗС України, Національна гвардія України, Служба безпеки України.

Вступ

Загальна військово-політична ситуація, що склалась напередодні широкомасштабного вторгнення зс рф в Україну.

Упродовж 2021 р. воєнно-стратегічна обстановка навколо України характеризувалась стійким зростанням напруженості. Незважаючи на досягнення домовленостей про взаємне припинення вогню в районі проведення операції Об'єднаних сил (ООС), яке діяло від 27 липня 2020 р. до 31 березня 2021 р., періодично відбувались обстріли та збройні сутички вздовж лінії зіткнення сторін. 31 березня 2021 р. рф офіційно вийшла з режиму припинення вогню, одночасно розпочавши процес нарощування угруповань російських військ уздовж кордону з Україною [1]. Здійснювались заходи щодо оперативного обладнання території, підготовки вихідних районів, вогневих позицій ракетних військ і артилерії (РВ і А), розгортання елементів системи всебічного забезпечення, на полігонах проводились навчання з бойовими стрільбами, під час яких відпрацьовувалась, головним чином, тематика підготовки і ведення наступального бою складом БТГр. Ці заходи мали цілеспрямований характер і відбувалися під прикриттям підготовки до планових російсько-білоруських стратегічних навчань "Запад-2021".

Припускається, що саме у цей період відбувалося практичне наповнення розробленого у москві ще у січні 2014 року документа "Про кризу на Україні", що був узагальненим і масштабним планом дій з дестабілізації України і включення 12 її областей та м. Києва до складу російської федерації [2]. У росії розпочалося вироблення стратегічного замислу широкомасштабного вторгнення в Україну та практична діяльність з підготовки до стратегічного розгортання угруповань військ зс рф.

Наступний етап ескалації розпочався восени 2021 р. і тривав до кінця лютого 2022 р., до початку широкомасштабного вторгнення в Україну. Так, під час безпосередньої підготовки до спільних стратегічних навчань "Запад-2021", що відбулися 10–16 вересня 2021 р., рф і рб розгорнули угруповання до 200 тисяч осіб особового складу, близько 80 літаків і вертольотів, до 760 одиниць бронетанкової техніки, понад 290 танків, 240 гармат, реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) і мінометів, а також до 15 кораблів [3].

Відбувалось перекидання військових частин і БТГр повітрянодесантних військ (ПДВ) і військ зі складу армійських

корпусів, що входили до складу Північного та Тихоокеанського флотів. У район держкордону з Україною було стягнуто всі бригади спеціального призначення. З Північного та Балтійського флотів, Каспійської військової флотилії відбувалось перекидання бойових кораблів – як ударних, так і десантних, а також військових частин морської піхоти.

Відбувалося перекидання ракетних бригад армійського підпорядкування, авіаційних підрозділів з усіх регіонів рф, військових частин оперативного, технічного, тилового та медичного забезпечення, зокрема розгортання польових госпіталів. Війська розгорталися не лише на території рф і рб, а й на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей та анексованого Криму. Отже, масштаби перегрупувань явно перевищували потреби для проведення стратегічних навчань.

Серед цілей, що ставилися під час навчання, проголошувалися такі: вдосконалення оперативної сумісності штабів різних рівнів; поєднання перспективних систем управління військами та зброєю; підвищення злагодженості органів військового управління, польового та повітряного вишколу з'єднань і військових частин зс рф і рб під час спільного виконання завдань за призначенням; апробація нових способів спільних дій зведених штурмових підрозділів на високоурбанізованій місцевості; набуття практики командувачами, командирами і штабами з управління військами (силами).

Особливу увагу планували звернути на застосування вертикальних охоплень силами тактичних повітряних десантів, швидкий перехід від одного виду бойових дій до іншого та створення складної, динамічної обстановки, дії підрозділів у відриві від головних сил, проведення глибоких рейдів, охоплень, обходів та оминання сил противника.

Отже, наприкінці 2021-го – на початку 2022 р. процес створення ударних угруповань військ загалом було завершено, що свідчило про те, що вироблення рішення про здійснення вторгнення відбулося наприкінці літа 2021 р. Це підтверджено і даними, отриманими від розвідок США й Великої Британії.

Суттєве загострення ситуації відбулося після висунення так званого російського ультиматуму країнам НАТО та США 17 грудня 2021 р., яким передбачалось скорочення воєнного потенціалу НАТО в країнах, що входили до складу Організації Варшавського договору, та країнах Балтії, вимоги гарантій неприйняття в НАТО України, Грузії та Молдови, розроблення нових правил забезпечення безпеки – як глобальної, так і на Європейському континенті. Підтримку вимог рф висловив Китай під час зустрічі лідерів двох країн у Пекіні в день відкриття зимової Олімпіади-2022. Це також сприяло впевненості керівництва рф у досяжності визначених стратегічних цілей, зокрема й щодо України [4].

Починаючи з кінця 2021 р. від представників керівників низки країн Заходу надходила інформація про майбутнє вторгнення з боку рф в Україну, у ЗМІ країн ЄС і НАТО неодноразово зазначались конкретні дати початку воєнних дій. Переважна більшість

військових експертів стверджували, що ЗС України будуть неспроможні чинити опір російським військам довше, ніж 72 години, а нестабільна внутрішньополітична обстановка в Україні не дозволить зберегти управління країною та силами оборони для організації ефективного опору. У публічній площині українське вище керівництво спростовувало загрозу такого вторгнення, проте, як показали подальші події, вживало практичних заходів для ефективної відсічі майбутньої агресії.

Станом на січень 2022 р. збройні сили рф вважалися одними із найчисельніших у світі, їхня загальна чисельність становила понад 900 тис. осіб (військовослужбовців запасу – 2 млн осіб).

З них: апарат мо рф – 105 тис. осіб; гш зс рф та безпосередньо підпорядкованих структурних підрозділів – 113 тис. осіб; сухопутних військ (СВ) – 280 тис. осіб; військово-морського флоту (ВМФ) – 150 тис. осіб; повітряно-космічних сил (ПКС) – 165 тис. осіб; ракетних військ стратегічного призначення (РВСП) – 50 тис. осіб; повітрянодесантних військ (ПДВ) – 45 тис. осіб; інших родів військ, спеціальних військ, організацій та установ – близько 200 тис. осіб.

Загальна кількість основних видів озброєння і військової техніки:

Танки: до 13 тис. од., у т. ч. близько 3,4 тис. од. Т-72, Т-80, Т-90 у складі військ та 9,5 тис. од. – на зберіганні у різному ступені придатності.

Бойові броньовані машини: БМП до 4,5 тис. у складі військ та до 8,5 тис. – на зберіганні; БТР – близько 4 тис. од.

ОТРК: 140 ПУ ОТРК “Искандер” та 240 пускових установок знятого з озброєння ОТРК “Точка-У” – на зберіганні.

РСЗВ: близько 1,1 тис. од. у строю, 2,7 тис. – на зберіганні.

САУ калібру від 120 мм: 2,05 тис. од. у строю, до 4,5 тис. – на зберіганні.

Буксируваних гармат і гаубиць калібру понад 100 мм: до 1 тис. од., більше 8 тис. – на зберіганні.

Бойових літаків близько 1 110 од., у т. ч.: винищувачів: близько 500 од.;

винищувачів-бомбардувальників: 110 од.; фронтових бомбардувальників: 190 од.; штурмовиків: 180 од.; стратегічних бомбардувальників: бл. 130 од.

Бойових вертольотів близько 550 од., у т. ч.: бойових: 400 од. та транспортно-бойових: 150 од.

Бойових кораблів і катерів: 386 од.

Восени 2021 р. під прикриттям підготовки до навчань “Запад-2021” на території рф і рб проводились заходи із завершення розгортання ударних угруповань військ зс рф та системи оперативного і логістичного забезпечення на Західному та Південно-Західному стратегічних напрямках поблизу кордонів України.

Станом на другу декаду лютого 2022 р. противником було створено п’ять угруповань військ (сил), яких було залучено до ведення наступальної операції на наступних напрямках.

У напрямку на Поліський ОР – угруповання військ Східного ВО, посилене частинами ПДВ силами до 23 БТГр зі складу з’єднань і частин 5, 35, 36 А, берегових військ ТОФ Східного ВО та ПДВ рф. Угруповання налічувало особового складу – до 14,1 тис. осіб, ОТРК – 12, танків – 160; ББМ – 807, артсистем – 210, РСЗВ – 68 од.

На Західному стратегічному напрямку угруповання військ (сил) створене за рахунок з’єднань і частин Західного, Центрального, Східного військових округів, ПКС і ПДВ. Угруповання включало до 41 БТГр та 15 ТГр (понад 39,5 тис. осіб, ОТРК – 38, танків – 869; ББМ – 1764, артсистем – 454, РСЗВ – 226 од.) за визначеними напрямками.

У напрямку на Сіверський ОР – угруповання військ ЦВО силами до 16 БТГр та 15 ТГр (16,5 тис. осіб, ОТРК – 20, танків – 348; ББМ – 959, артсистем – 237, РСЗВ – 114 од.) зі складу з'єднань та частин 2, 41 А та 90 тд Центрального ВО.

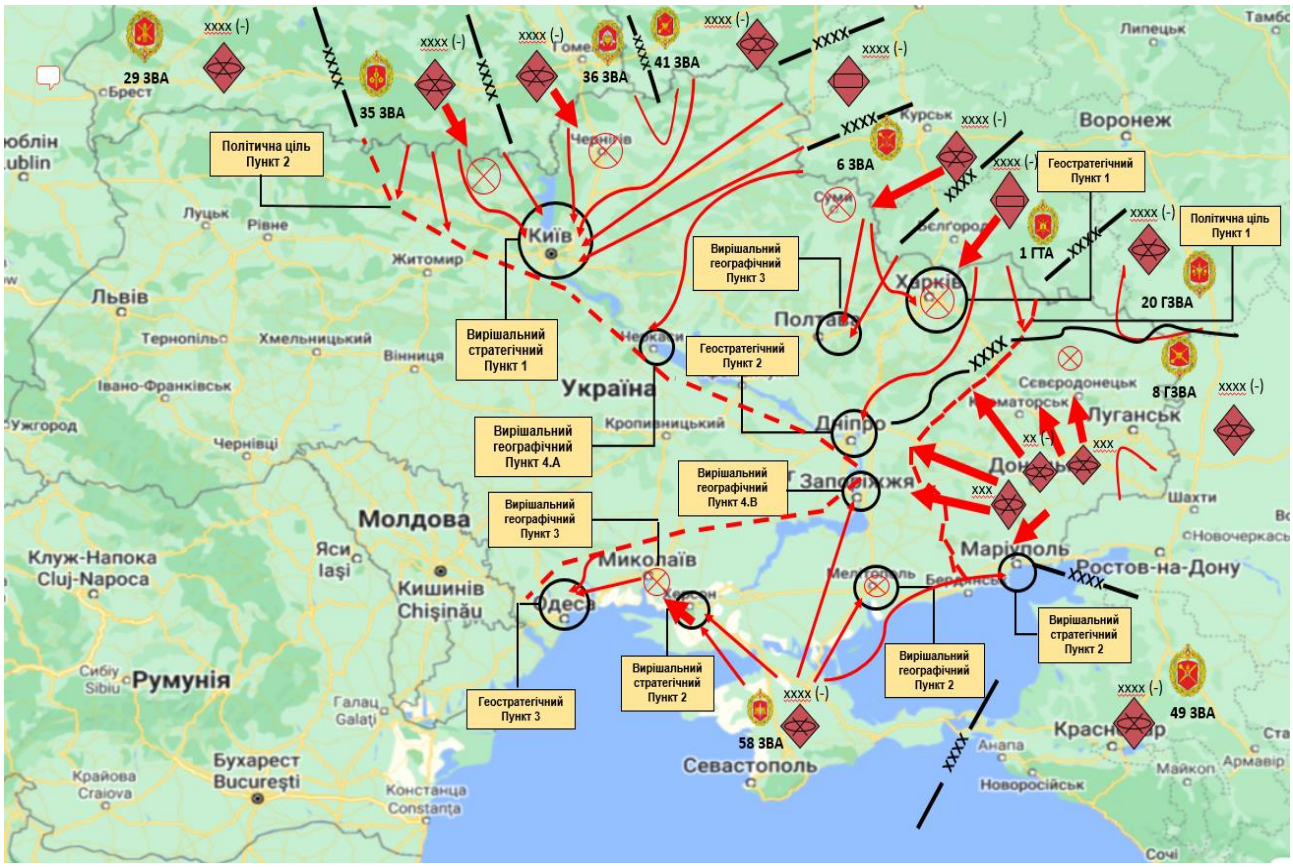
У напрямку на Слобожанський ОР – угруповання військ ЗВО силами до 25 БТГр (23 тис. осіб, ОТРК – 18, танків – 521; ББМ – 805, артсистем – 217, РСЗВ – 112 од.) зі складу з'єднань і частин 6, 20 А, 1 ТА Західного ВО та ПФ.

На Південно-Західному стратегічному напрямку угруповання військ (сил) створене за рахунок з'єднань та частин Південного, Центрального ВО, БВ ЧФ, ПКС і ПДВ. Угруповання включало до 43 БТГр (до 83,7 тис. осіб, ОТРК – 16, танків – 966; ББМ – до 2970, артилерійських систем – до 1290, РСЗВ – 407 од.) за визначеними напрямками.

У напрямку на Донецький ОР – угруповання РОВ силами до 17 БТГр зі складу з'єднань і частин 8 А Південного ВО з можливим посиленням зі складу з'єднань 2 А ЦВО. Угруповання налічувало до 58,2 тис. осіб, ОТРК – 16, танків – 794; ББМ – 1654, артилерійських систем – 950, РСЗВ – 264 од.

У напрямку на Таврійський ОР (Кримський ОР) та Азовську ОЗ угруповання Південного ВО у Кримському ОР та ПДВ силами до 26 БТГр зі складу з'єднань і частин 8 А, 22 АК, 58 А Південного ВО, БВ ЧФ, КФл та 7 дшд (г) ПДВ. Угруповання налічувало до 25,5 тис. осіб, танків – 172; ББМ – 1311, артилерійських систем – 337, РСЗВ – 143 од.

Загальна чисельність наземних угруповань військ (сил) уздовж Державного кордону України та на ТОТ АР Крим включала 107 БТГр у складі 138,5 тис. військовослужбовців, ПУ ОТРК – 66, танків – до 2000; ББМ – понад 5570, артилерійських систем – до 1950, РСЗВ – до 700 од.

Усього в готовності до застосування противник утримував до 430 літаків ОТА та до 380 вертольотів. У готовності до застосування перебувала авіація зі складу об'єднань ВПС і ППО військових округів.

4-та армія ВПС і ППО (Ростов-на-Дону) Південного ВО: бойових літаків – 265 (винищувачів – 105, бомбардувальників – 78, штурмовиків – 82), розвідувальних – 18 од.; вертольотів – 243 (з них ударних – 160 од.).

6-та армія ВПС і ППО (Санкт-Петербург) Західного ВО: бойових – 49 (винищувачів – 24, бомбардувальників – 25), розвідувальних – 16 од.; вертольотів – 187 (з них ударних – 98 од.).

Морська авіація Чорноморського флоту: літаки – 31 (винищувачів – 12, бомбардувальників – 5, протичовнових – 8, розвідувальних – 6) та вертольоти (протичовнових – до 15 од.).

Повітряний компонент посилено за рахунок перебазування підрозділів зі складу 11-ї та 14-ї армій ВПС і ППО Східного та Центрального ВО.

До бойового складу ЧФ входило: підводних човнів – 6 (з КРМБ); кораблів – 41, у т. ч. бойових – 37, катерів – 152 та суден забезпечення – 127.

На бойовому чергуванні у Середземному морі перебували: 3 бойові кораблі, 5 бойових катерів, 3 ДЕПЧ (оснащені РК "Калибр"), а також 2 судна забезпечення.

Морський компонент Чорноморського флоту посилено 9 бойовими катерами: 8 од. зі складу Каспійської флотилії та 1 дка – Балтійського флоту.

Посилення десантних можливостей ЧФ здійснено за рахунок десантних груп Північного (ПФ) – 3 вдк та Балтійського (БФ) – 3 вдк флотів. Разом у готовності перебувало 11 вдк і 9 десантних катерів.

Отже, у другій половині лютого 2022 р. на кордонах було завершено створення ударного угруповання для здійснення широкомасштабного вторгнення в Україну [5].

Методологічна основа

Значення оборони Харкова для реалізації агресивних планів рф на північно-східному напрямку.

Харків – великий адміністративний центр України, її перша столиця, яке розташоване на північному сході України і займає площу 370 кв. км. Місто – великий промисловий, транспортний і науковий центр, друге за кількістю населення (майже 1,5 млн жителів) місто України, важливий логістичний центр східної України, який є транспортними воротами на український Донбас, так би мовити, "Східною брамою держави". Хто контролює Харків – той контролює майже всю північно-східну Україну.

Завдяки зручному географічному положенню Харків протягом століть нарощував економічну міць і розвивав систему транспортних комунікацій. Місто є великим транспортним вузлом: важливі залізничні шляхи та автомагістралі ведуть до портів Чорного, Азовського й Балтійського морів, а також до багатьох великих індустріальних центрів, розташованих за межами України.

У місті успішно функціонувала низка військових підприємств: Харківське державне авіаційне виробниче підприємство (виробництво літаків Ан-74, Ан-74-ТК-300, Ан-148-100, ХАЗ-30 і запасних частин до них.); ПАТ "Хартрон" (провідний світовий розробник і виробник систем керування у ракетно-космічній галузі, енергетиці (у тому числі атомній), залізничному транспорті.); Харківський бронетанковий завод ім. Малишева (виробник танків Т-64, Т-80УД і Т-84 і бронетранспортерів БТР-4.) та інші.

Військово-політичне керівництво росії розглядало Харків як один із важливих адміністративних центрів України, від захоплення якого залежав подальший перебіг воєнної кампанії 2022 року, та визначало опанування Харковом першочерговим завданням російських військ на сході України. Російські пропагандисти та політичні експерти, а за ними й кремлівська верхівка та військове командування, вважали, що переважна більшість населення Харкова підтримує ідеї "руського міра", а тому радо зустрічатиме російські війська, і сподівалися на швидке подолання опору з боку ЗС України. Подальші події показали, що вони жорстоко прорахувалися [6].

Зрив російських планів щодо захоплення Харкова
(24 лютого – 3 березня 2022 р.)

Для вторгнення на Харківському напрямку (Слобожанський ОР) противник зосередив угруповання військ, яке включало 25 БТГр зі складу з'єднань і частин 6-ї та 20-ї загальновійськових армій, 1-ї танкової армії Західного ВО та окремих частин морської піхоти Північного флоту. Завдання на штурм Харкова було визначено 2-й окремій бригаді спеціального призначення (2 обр СП) та 25-й окремій мотострілецькій бригаді (25 омбр).

З початком оголошеної так званої "спеціальної військової операції" на світанку 24 лютого війська рф незаконно перетнули Державний кордон України з боку Курської та Білгородської областей, розвиваючи наступ на Харків та Куп'янськ, рухаючись переважно автомобільними дорогами.

Як і на інших напрямках, російські війська у перші дні намагалися використати тактику швидкого просування, уникнення бойових зіткнень, переважно обходу міст та прориву на оперативний простір углиб української території. При цьому вони займали стратегічні об'єкти, дороги, мости, залізничні станції з метою відрізати угруповання ЗС України від центрів логістичного забезпечення глибоко в тилу.

Уранці 24 лютого 2022 р. розпочався наступ підрозділів зс рф на м. Харків. За свідченням російських полонених, на захоплення міста противник відводив три дні [7].

Уже в перші години вторгнення бої точилися на підступах до Харкова. Опорним пунктом для подальших танкових атак на Харків та артилерійських обстрілів району Північна Салтівка стало село Циркуни. 25 лютого ворог вийшов на рубіж окружної дороги навколо Харкова. Одночасно противник не полишав спроб здійснити проникнення у Харків диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ) з метою захоплення ними важливих військових об'єктів і пунктів управління.

Водночас уже в перші дні вторгнення противник зазнав відчутних втрат в особовому складі та військовій техніці від дій оборонців.

Зокрема, було повністю знищено колону військової техніки на Харківському напрямку (18 одиниць колісної техніки росгвардії). Боротьба з окупантами поступово набувала

всенародного характеру, що підтверджується непоодинокими прикладами. Так, на Харківщині жінка власноруч спалила ворожий БТР за допомогою "коктейля Молотова". 27 лютого підрозділ гру гш рф на бронеавтомобілях "Тигр" здійснив спробу прорватися до центру міста. Ця колона була розгромлена, але частина російських спецназівців усе ж прорвалися, захопили приміщення школи № 134 на вулиці Шевченка, неподалік від самого центру Харкова. Силами механізованих підрозділів ЗС України, підрозділів Національної гвардії України, спецпідрозділу Служби безпеки України "Альфа", ДФТГ "Фрайкор" ворожу ДРГ було знищено.

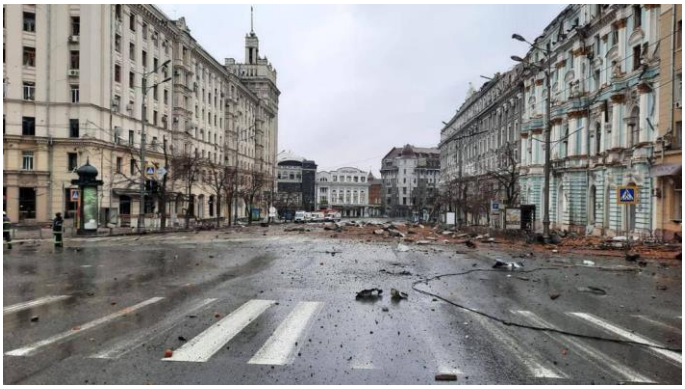
На тлі невдалих спроб прориву у місто російські війська облаштували вогневі позиції на північно-східних околицях і стали завдавати ракетно-артилерійських ударів по військових і цивільних об'єктах міста.

Від обстрілів найбільше постраждав район Північна Салтівка. 28 лютого обстрілів зазнали район аеропорту та житлові квартали поблизу нього, унаслідок цього загинули десятки цивільних осіб, у т. ч. 3 дітей, та близько сотні було поранено.

1 березня ворог посилив артилерійські обстріли центру Харкова як удень, так і вночі. Під удар окупантів потрапили житлові квартали, що призвело до руйнування і пошкодження житлових будинків, значних пожеж, людських жертв та великої кількості постраждалих. 2 березня в результаті ракетного удару по центру міста загинуло 29 цивільних осіб та пошкоджено будівлю Харківської обласної державної адміністрації (ХОДА) на Майдані Свобода.

Для оборони Харківщини силами оборони України було сформовано оперативне угруповання військ (ОУВ) "Слобода" у складі двох окремих механізованих бригад, трьох бригад ТрО, артилерійської та реактивної бригад, тактичної групи "Грім" та інших підрозділів сил оборони України.

Станом на початок березня, намагаючись прорвати оборону українських військ на Харківщині, противник зазнав втрат у живій силі та техніці й унаслідок успішних дій наших підрозділів був змушений суттєво сповільнити темпи свого наступу. Зокрема, 2 березня підрозділи 93-ї омбр на БМП-2 захопили 6 новітніх російських танків Т-80БВМ зі складу 200-ої мотострілецької бригади зс рф. У той самий час у полон здалися 22 танкісти зі складу російської 2-ї танкової дивізії на чолі із заступником командира полку з озброєння та командиром танкового батальйону.

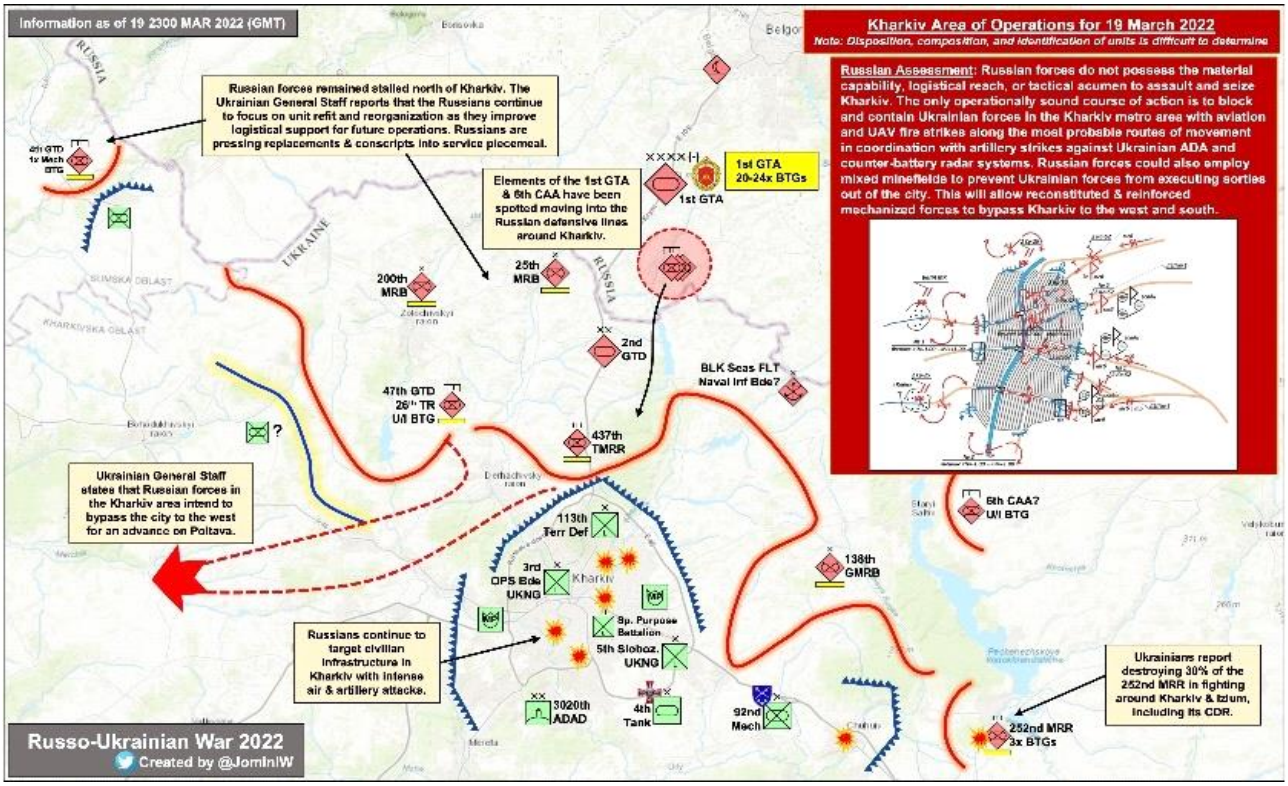
Отже, станом на 3 березня( ) противнику захопити Харків з ходу не вдалося. Ворог перейшов до оборонних дій силами 6 БТГр зі складу 6-ї загальновійськової армії та підрозділів морської піхоти Північного флоту.

Стабілізація лінії бойового зіткнення
(4 березня – 28 квітня 2022 р.)

У березні силам оборони України вдалося остаточно зупинити наступ російського угруповання на харківському напрямку, змусити ворога перейти до оборони. З 4 березня противник почав закріплюватись на досягнутих рубежах на північних та північно-східних околицях міста, здійснювати перегрупування військ (сил), поповнення запасів боєприпасів та МТЗ. Протягом березня – квітня російські війська продовжували завдавати вогневого ураження цивільній інфраструктурі міста. Водночас підрозділи і частини російського угруповання вели бойові дії з метою обходу Харкова з південного сходу та просування в район Ізюму й створення тим самим загрози для угруповання сил оборони України на півночі Східної операційної зони. Для виконання цих завдань протягом березня противник перекинув у район Харкова та Ізюма додаткові підрозділи морської піхоти Балтійського та Північного флотів, що дозволило угрупованню військ Західного ВО силами до 16 БТГр продовжити блокування м. Харкова та в ході запеклих боїв захопити м. Балаклію.

Частина військ вторгнення на цьому напрямку, зокрема підрозділи 200-ї омсбр (Печенга) та 61-ї обрмп (Спутнік) Північного флоту, зазнали значних втрат і їх було виведено для відновлення боєздатності.

На базі 6-ї А ворог почав формувати у Харківській області потужне ударне угруповання, яке передбачалось задіяти для масштабного наступу з імовірною метою глибокого охоплення з тилу угруповання ЗС України на сході України та з'єднання із угрупованнями зс рф, які просувалися на Запорізькому напрямку.

За підтримки штурмової авіації, завдаючи ракетних ударів по позиціях ЗС України, противник продовжив створювати умови для відновлення сухопутної наступальної операції з

метою захоплення (оточення) міста Харкова. Одночасно ворог намагався прорвати лінію оборони у напрямку м. Чугуєва.

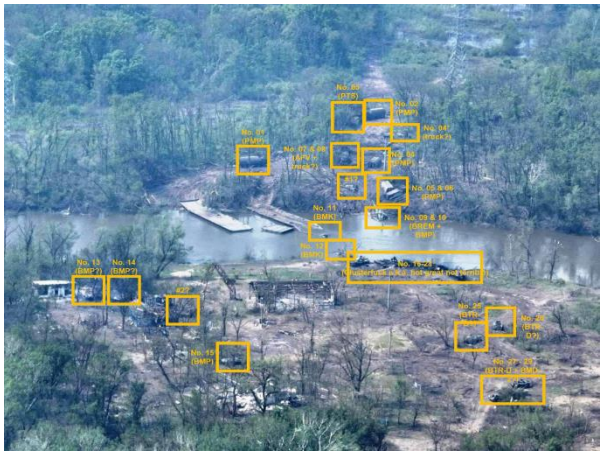
Водночас, підрозділи українських військ розпочали локальні бойові дії для відновлення контролю над населеними пунктами на околицях Харкова. Зокрема, 15 березня сили оборони України вибили ворога з Руських Тишків, завдавши йому значних втрат. 25 березня українські війська відновили контроль над Малою Роганню, а 27 березня – над більшою частиною Вільхівки. Такі дії українських військ завадили російським підрозділам обійти Харків з південного сходу та наступати в напрямку Дніпра та Запоріжжя.

У численних боях і бойових зіткненнях сили оборони України завдали противнику значних втрат в особовому складі та військовій техніці. 7 березня в ході ведення бойових дій підрозділи 92-ї омбр звільнили важливий залізничний вузол – м. Чугуїв. Під час боїв зі звільнення міста було знищено командира 61-ї окремої бригади морської піхоти зс рф полковника Дмитра Сафронова та заступника командира 11-ї окремої десантно-штурмової бригади пдв зс рф підполковника Дениса Глєбова.

9 березня підрозділи сил оборони України, застосовуючи ПТК “Стугна-П”, знищили колону з п’яти танків Т-80У зі складу 4-ї Кантемирівської дивізії, однієї САУ 2С19 “Мста-С”, двох БМП-2 та семи вантажних автомобілів. Ворог відступив, кидаючи озброєння та військову техніку. Цього ж дня бійці 93-ї омбр “Холодний Яр” знищили під Харковом колону російської військової техніки (чотири із семи броньованих автомобілів та БМП з особовим складом окупантів). 11 березня підрозділи
ССпО ЗС України в Чугуївському районі знищили колону військової техніки, зокрема танки, бойові броньовані машини та паливнозаправники окупантів.

15 березня під час бойового зіткнення було ліквідовано полковника Ігоря Ніколаєва, командира 252-го мотострілецького полку, та командира 200-ї бригади полковника Дениса Курило. У цілому, 200-та омбр противника втратила дві БТГр загальною чисельністю 1500 військовослужбовців.

20 березня під Харковом бригадна артилерійська група 81-ї окремої аеромобільної бригади знищила 15 одиниць російської військової техніки, а 22 березня ракетно-артилерійські підрозділи ЗС України знищили під Харковом батарею САУ2С3 “Акація” та два КамАЗи з боєприпасами. Наприкінці березня під Харковом військовослужбовці 92-ї омбр за підтримки окремих підрозділів сил оборони України розгромили дві БТГр зі складу 138-ї омсбр та зведену БТГр 59-го тп зс рф. Було захоплено штаби цих частин, вся штабна

документація, карти, списки особового складу, машини управління, а понад 60 військовослужбовців цих частин здалися в полон.

На початок квітня, за оцінками американського Інституту вивчення війни (ISW), російські війська на харківському напрямку припинили спроби захоплення міста. Їхніми новими цілями стало: просування на південний схід від Харкова в напрямку Ізюма, щоб з'єднатись з угрупованнями рф в Луганській області з метою недопущення перекидання механізованих (танкових) з'єднань ЗС України з району Харкова. Використовуючи значну перевагу у живій силі (25 БТГр) та артилерії, 1 квітня російські війська захопили м. Ізюм.

Протягом квітня характер бойових дій навколо Харкова суттєвих змін не зазнав. Українські війська утримували оборонні рубежі навколо міста, завдаючи втрат ворогу в живій силі та техніці, а російські війська продовжували завдавати ракетно-артилерійських ударів по цивільній інфраструктурі Харкова та його околицях. Зокрема вогневого ураження зазнали житлові квартали Салтівки, Північної Салтівки, Холодної Гори, П'ятихаток, Дергачів, Олексіївки. На територію Харківської області через неконтрольовані ділянки державного кордону противник продовжував переміщення додаткових підрозділів (з н. п. Козача Лопань, Липці, Великий Бурлук і Дворічна). Унаслідок цього угруповання противника, який здійснював часткове блокування Харкова, збільшилося до 7 БТГр [8].

Бої та бойові дії підрозділів ППО сил оборони України
(лютий – березень 2022 р.)

У перші дні війни російська авіація завдавала чисельних ударів по Харкову та його околицях, уражаючи як підрозділи сил оборони України, так і цивільну інфраструктуру міста. Головним завданням авіації противника було знищення пунктів управління сил оборони України, проведення повітряної розвідки, знищення адміністративних будівель, спричинення хаосу серед населення, авіаційна підтримка сухопутного угруповання для виконання завдання із захоплення Харкова. Завдяки злагодженій бойовій роботі підрозділів зенітно-ракетних військ, підрозділів протиповітряної оборони Сухопутних військ України, радіотехнічних військ та авіації вдалося мінімізувати застосування противником авіаційних засобів ураження.

Зокрема, 6 березня війська ППО знищили над Харковом два російських штурмовики Су-25.

21 березня мобільні підрозділи ППО ЗС України під Чугуєвим збили російський винищувач.

Цього ж дня на тимчасово контрольованій окупантами території мобільна група ССО ЗС України збила два російських БпЛА типу "Орлан". 23 березня у південно-східній частині Харківщини зенітно-ракетний підрозділ Повітряних Сил ЗС України знищив 2 ворожих літаки. 26 березня зенітні ракетні війська Повітряних Сил України знищили російський бомбардувальник та БпЛА. 28 березня підрозділ протиповітряної оборони однієї з військових частин десантно-штурмових військ ЗС України знищив російський ударний вертоліт Ка-52 "Алігатор".

16 травня військовослужбовці Національної гвардії за допомогою ПЗРК "Ігла-10" знищили російський ударний гелікоптер Мі-28 "Нічний мисливець" поблизу селища Елітне, на схід від Харкова. Загалом протягом перших місяців оборони Харкова підрозділами військ ППО було знищено над містом близько 50 повітряних цілей, зокрема літаків і БпЛА [9].

Результати (Results)
Завершення оборони Харкова
(28 квітня – 4 травня)

Після провалу стратегічного задуму і планів із захоплення Києва російські війська відступили з території Київської, Чернігівської та Сумської областей на територію Бєлгородської, Воронезької та Ростовської області рф з метою відновлення боєздатності та посилення угруповань російських військ на тимчасово окупованих територіях Харківської, Луганської та Донецької областей.

На харківському напрямку завершенням оборони Харкова стала контрнаступальна операція, яку провели сили оборони України під загальним керівництвом командувача Сухопутних військ Збройних Сил України генерал-полковника Олександра Сирського, який визнав [10], що “завданням контрнаступальної операції було витіснення ворога до державного російсько-українського кордону, що зняло пряму загрозу захоплення Харкова та змусило ворога перекинути частину сил і засобів з ізюмського напрямку, що уповільнило наступ ворога в районі м. Ізюм та позбавило можливості розгортання його наступальних дій у напрямку на Слов’янськ і Краматорськ”.

Операція проводилась силами 92-ї та 93-ї “Холодний Яр” механізованих бригад, 80-ї окремої десантно-штурмової, 3-ї танкової, 103-ї та 113-ї бригад територіальної оборони, артилерійської та реактивної бригади ЗС України, 3-ї бригади оперативного призначення ім. полковника Петра Болбочана Національної гвардії України та частин Державної прикордонної служби України, яким на початок контрнаступу на північ від Харкова (оперативне угруповання військ “Слобода”) протистояли російські війська зі складу: 6-ї та 41-ї загальновійськових армій, 61-ї окремої бригади морської піхоти Північного флоту та підрозділи 138-ї окремої мотострілецької бригади; 25-ї окремої мотострілецької бригади (25 омсбр); 200-ї окремої мотострілецької бригади (200 омсбр); 27-ї окремої мотострілецької бригади (27 омсбр).

29–30 квітня в результаті наступальних дій вздовж траси Т21117 підрозділи 93-ї ошбр вибили противника з сіл Слатине та Прудянка.

Для запобігання подальшому просуванню українських військ до кордону ворог почав нарощувати інженерно-фортифікаційне обладнання передових позицій у районі с. Козача Лопань. У травні бойові дії на цій ділянці фронту мали позиційний характер з незначним просуванням сил оборони України. Зокрема, 18 травня в ході наступу українські війська звільнили н. п. Дементіївка.

29 квітня на центральній ділянці фронту 113-та бригада ТрО спільно з 3-ю бригадою оперативного призначення імені полковника Петра Болбочана (3 БрОП) Національної гвардії України в ході наступальних дій звільнили с. Руська Лозова, а до 7 травня витіснили

російські війська із с. Циркуни. Щоб уповільнити контрнаступальні дії українських підрозділів, окупанти підірвали три автомобільних мости в районі с. Циркуни та с. Руські Тишки. Це однак не завадило подальшому просуванню українських військ. Уже 10 травня в результаті злагоджених дій підрозділів сил оборони України на Харківщині було звільнено Черкаські Тишки та Руські Тишки. Цього ж дня українські війська увійшли до Питомника. З метою завадити подальшому просуванню українських сил противник здійснював інтенсивне вогневе ураження позицій сил оборони України [11].

28–30 квітня підрозділи 92-ї омбр та 127-ї обр ТрО в ході блискавичного наступу відкинули противника на 40 км на схід від північно-східних околиць Харкова до Старого Салтова, звільнивши села Кутузівка, Верхня Роганка, Слобідське та Прилесне. В умовах обстановки, що склалась, ворог відійшов на лівий берег р. Сіверський Донець. 2 травня українські війська закріпилися у Старому Салтові, а до 6 травня встановили контроль над більшістю населених пунктів уздовж траси Т2104, зокрема н. п. Шестаково, Федорівка, Олександрівка, Перемога та Молдова.

Контрнаступальними діями в районі Харкова сили оборони України створили загрозу для ліній постачання російського угруповання на ізюмському напрямку, чим відтягнули на себе частину його сил і засобів і позбавили противника можливості розгорнути наступ на Слов'янськ і Краматорськ.

Розмах операції на Харківщині (квітень – травень 2022 р.) американський Інститут вивчення війни (ISW) охарактеризував, як першу найбільш масштабну операцію сил оборони України з моменту вторгнення зс рф в Україну.

5 травня російські війська спробували відновити позиції в районі Харкова, здійснивши невдалу спробу контратаки поблизу Старого Салтова, однак завдяки рішучим діям підрозділів 92-ї омбр їх було відкинуто на вихідні позиції. Через важкі втрати підрозділи 138-ї омсбр було відведено для відновлення боєздатності та поповнення до Бєлгорода.

Нарощуючи успіх, 10 травня українські війська просунулися далі на північ уздовж р. Сіверський Донець та звільнили села Байрак, Замулівка, Верхній Салтів і Рубіжне. У боях відзначились бійці 127-ї обр ТрО.

Унаслідок швидкого наступу в зону досяжності ракетно-артилерійських підрозділів ЗС України потрапило м. Вовчанськ – головний логістичний вузол забезпечення російського угруповання в районі Ізюма. Про це, зокрема, йшлося у щоденному повідомленні британської розвідки від 12 травня.

Щоб завадити переходу українських військ на лівий берег р. Сіверський Донець та розвитку наступу ЗС України на Вовчанськ, російські окупанти підірвали мости в районі сіл Рубіжне та Старий Салтів, а також Печенізької ГЕС.

Отже, підрозділи противника зосередили свої зусилля на недопущенні подальшого просування ЗС України в напрямку Державного кордону України. Зокрема, завдавали вогневого ураження по районах розташування та бойових порядках підрозділів сил оборони України, що наступали.

Водночас, російські підрозділи, які залишилася на північних околицях Харкова, продовжували завдавати ракетно-артилерійських ударів по житлових кварталах Харкова, а також авіаційних ударів по позиціях сил оборони України.

Це призводило до жертв серед мирного населення. Зокрема, через обстріли російських окупантів 8 травня у Харківській області загинуло 5 та отримали поранення 6 людей.

Наступ українських військ створював потенційну загрозу для залізничної станції Вовчанськ, яка була однією із двох головних станцій розвантаження у системі логістики противника. Наближення українських військ на дистанцію, що забезпечувала набуття підрозділами РВ і А ЗС України спроможності ведення вогню по цій станції, могло істотно ускладнити тилове забезпечення всього угруповання російських військ, що вело бойові дії в районах Харківської та Луганської областей. Успішний контрнаступ українських військ на північний схід від Харкова поставив командування російського угруповання перед вибором між необхідністю відбиття наступу українських підрозділів і нарощуванням свого угруповання для продовження наступу із району Ізюма в напрямках Слов'янськ – Краматорськ і Сєвєродонецьк – Лисичанськ. Російське командування ухвалило рішення посилити харківське угруповання своїх військ шляхом передислокації частин і підрозділів зі складу Західного військового округу, раніше відведених із Київської та Чернігівської областей. Водночас для прикриття російського кордону у Бєлгородській області було розгорнуто до 19 БТГр. Також частину сил і засобів з Ізюмського напрямку було передислоковано з метою не допустити виходу підрозділів сил оборони України в тил російського угруповання військ в районі Ізюма. Ворожі війська почали обладнання нової лінії оборони вздовж лівого берега о. Сіверський Донець, а російська оборона Куп'янська була посилена до 4 БТГр задля недопущення перерізання лінії постачання із Бєлгорода та Валуйків.

Український контрнаступ змусив противника відтягнути частину сил і засобів з ізюмського напрямку для стабілізації обстановки на півночі Харківщини.

Утім, передислокація російських підрозділів не перешкодила виходу підрозділів сил оборони України на Державний кордон України. Більше того, підрозділам 92-ї омбр вдалося форсувати р. Сіверський Донець у районі с. Старий Салтів і створити плацдарм на лівому березі між селами Бугаївка та Хотімля, що створило загрозу перерізання російських ліній комунікації у східній частині Харківської області.

15 травня 227 б-н 127 обр ТрО ЗС України витіснив російські війська і вийшов на ділянку Державного кордону України в районі с. Тернова, продовживши у подальшому наступальні дії на Вовчанськ.

14 травня Інститут вивчення війни зазначив: "Україна, схоже, виграла битву за Харків: українські сили не дозволили російським військам оточити місто, не кажучи вже про його захоплення". Цього дня російські війська зосередили основні свої зусилля на забезпеченні відведення військ від Харкова, утриманні позицій і маршрутів постачання по автошляхах на північ та схід від Харкова, а також недопущенні просування українських військ у напрямку державного кордону [12].

Висновок

Починаючи з 12 травня, унаслідок контрнаступу українських військ ворог втратив можливість завдавати артилерійських ударів по Харкову. З 15 травня до міста з евакуації

почали повертатися його мешканці.

Загалом із початку вторгнення від російських обстрілів у Харкові загинуло щонайменше 150 цивільних, було зруйновано або пошкоджено 98 об'єктів міської інфраструктури. У ході рятувальних робіт було врятовано понад 250 осіб. Найбільш масованих обстрілів зазнали Північна Салтівка, П'ятихатки, селище Жуковського, Рогань і Горизонт – райони Харкова, розташовані ближче до лінії фронту, по яких ворог завдавав ракетно-артилерійських ударів. Відступаючи, російські війська мінували практично все – подвір'я, лісосмуги, узбіччя доріг, навіть дитячі ліжка. Відтак, одним із пріоритетних завдань в ході проведення стабілізаційних заходів на деокупованих територіях стало розмінування.

Усього з 5-го до 23 травня підрозділи ЗС України звільнили з-під російської окупації 24 населених пункти Харківської області.

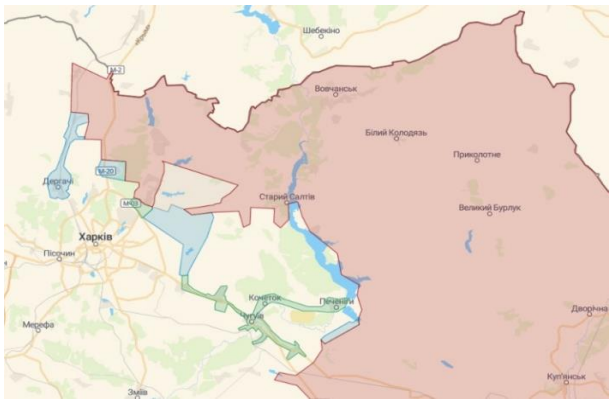
На відміну від "жесту доброї волі", унаслідок чого російські війська були витіснені з-під Києва, Чернігова та Сум наприкінці березня – на початку квітня 2022 р., росіяни вирішили утримати частину позицій у прикордонній смузі, щоб завадити ЗС України вийти на відстань досяжності артилерійських систем до Бєлгорода, як найближчої тилової бази російського угруповання на Харківщині. До початку вересня 2022 р. російські війська утримували невелику смугу прикордонної ділянки завширшки в 10 км в районі Козача Лопань – Липці – Веселе.

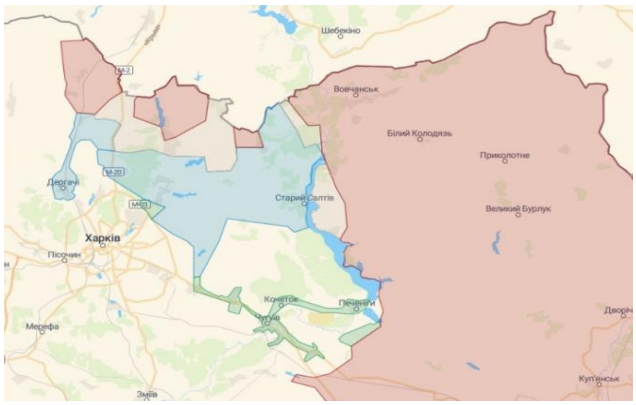

Контрнаступальна операція під Харковом завершила 80-денну оборону Харкова, яка тривала з 24 лютого по 14 травня 2022 р.

Оцінюючи результати проведеної операції, **Президент України Володимир Зеленський** заявив, що "Україна – це країна, яка знищила міф про надзвичайну потужність російської армії. Армії, яка нібито за кілька днів могла б завоювати всіх, кого хоче. Але ми відчуваємо в собі достатньо сил, щоб думати про майбутнє України, яка є й буде відкритою для світу"[13].

У результаті успішних наступальних дій противника було відкинуто від Харкова на декілька десятків кілометрів, звільнено понад два десятка населених пунктів Харківської області. Деблокування Харкова та витіснення російських військ до кордону стало фактичним визнанням нездатності зс рф захопити друге найбільше місто України.

Просування українських підрозділів на північний схід створило загрозу для комунікацій ізюмського угруповання військ противника та сприятливі умови для проведення

успішної контрнаступальної операції сил оборони України зі звільнення східної частини Харківщини у вересні 2022 року.

Використані джерела

1. *Хронологія російсько-української війни: підготовча фаза широкомасштабного вторгнення*. (2023). АрміяІнформ. https://armyinform.com.ua/2023/02/23/hronologiya-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny-pidgotovcha-faza-shyrokomasshtabnogo-vtorgnennya/
2. *О кризисе на Украине. Совет нацбезопасности России.* План дій по дестабілізації України і включення 12 українських областей та м. Києва до складу Російської Федерації (січень 2014 р.). http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(01).plan_putina.php
3. *Маневри "Запад-2021": нові хитрощі Росії у підготовці до бліцкригу проти НАТО та України*. (2021). Defence Express. https://defence-ua.com/army_and_war/strategichni_navchannja_zahid_2021_osoblivosti_pidgotovki_rosiji_do_blitskrigu_proti_nato_ta_ukrajini-4368.html
4. *Путін висунув США та НАТО ультиматум щодо України.* (2021). New Voice. https://nv.ua/ukr/opinion/putin-visunuv-ssha-ta-nato-ultimatum-shchodo-ukrajini-shcho-dali-novini-ukrajini-50202858.html
5. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року). (2022). *Центр дослідження воєнної історії Збройних Сил України* (с. 29–32). https://milhistory.zsu.gov.ua/
6. *Місто Харків.* (2022). Kharkiv Development & Investment. https://inkharkiv.com/why-kharkiv/
7. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) (2022). *Центр дослідження воєнної історії Збройних Сил України* (с. 72–75). https://milhistory.zsu.gov.ua/
8. РІК ВІЙНИ ЗА СВОБОДУ. Воєнно-історичний нарис російсько-української війни (24.02.2022–24.02.2023). (2023). Кн. І. *Центр дослідження воєнної історії Збройних Сил України* (с. 161–189). https://www.mil.gov.ua/content/Rik_viiny_za_svobodu_(knyha1).pdf
9. Bronk, J. et al. *The Russian Air War and Ukrainian Requirements for Air Defence* (p. 12–13).
10. *Як українські військові визволяли Харківщину у квітні–травні 2022 року*. (2023). АрміяІнформ. https://armyinform.com.ua/2023/05/06/ yak-ukrayinski-vijskovi-vyzvolyaly-harkivshhynu-u-kvitni-travni-2022-roku/
11. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (квітень 2022 року) (2022). *Центр дослідження воєнної історії Збройних Сил України* (с. 57–60). https://milhistory.zsu.gov.ua/
12. Мейсон Кларк, Джордж Баррос і Кароліна Хірд. (2022). *Оцінка російської наступальної кампанії, 12 травня 2022 року.* Інститут вивчення війни (ISW). https://www.understandingwar.org/backgrounder/ russian-offensive-campaign-assessment-may-12
13. *Контрнаступ Сил оборони України під Харковом* (2022, 12 черв.). Президент України. Офіційне інтернет-представництво.